

Religiozna lirika Marka Marulića

Jozanović, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:116117>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Maja Jozanović

RELIGIOZNA LIRIKA MARKA MARULIĆA

Diplomski rad

Mentor: Doc. dr. sc. Krešimir Šimić

Osijek, 2015.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. BIOBIBLIOGRAFIJA	2
3. KORPUS RELIGIOZNE LIRIKE MARKA MARULIĆA	5
4. INTERPRETACIJA RELIGIOZNIH SASTAVAKA MARKA MARULIĆA	7
4.1. PJESME O ISUSU	7
4.1.1. Od začetja Isusova	7
4.1.2. Od uskarsa Isusova	9
4.1.3. Isukarst govori grišnikom	11
4.1.4. Od muke Isukarstove i odgovor	12
4.1.5. Karstjanin Isukarsta propetoga gledajuć pita a on odgovara kristjaninu	14
4.1.6. Od križa i njemu odgovor	16
4.2. MARIJANSKE PJESME	18
4.2.1. Divici Mariji	18
4.2.2. Od uzvišen'ja Gospina	19
4.3. RELIGIOZNO-REFLEKSIVNI SASTAVCI.....	21
4.3.1. Svit je taščina.....	21
4.3.2. Suprotiva slasti od blaga	22
4.3.3. Govoren'je duše osudjene i odgovor Isusov	24
4.3.4. Stumačen'je psalma: misesere mei Deus	25
4.4. KATEKIZAMSKI LIRSKI SASTAVCI	26
4.4.1. Od deset zapovidi božjih.....	26
5. ZAKLJUČAK	28
6. LITERATURA.....	30

SAŽETAK

Budući da se javljaju mnoga dvoumljenja oko Marulićeva autorstva religiozne lirike, glavni kriterij prilikom određivanja korpusa Marulićeve religiozne lirike je eksplicitno navođenje imena i prezimena, inicijala ili zapisa koji ukazuje da je on autor teksta. Utvrđeni korpus čine pjesme kristološke i marijanske tematike. Isus Krist prikazan je kao patnik i spasitelj, dok Mariju krase naglašena majčinska uloga i njezin doživljaj sinovljeve smrti. Simbolom Krista i njegove muke oplemenjen je motiv križa koji postaje odraz čiste ljubavi prema grešnom čovječanstvu. U korpus religiozne lirike uvrštene su i dijaloške pjesme u kojima najčešće lirski subjekt likom grešnika ili kršćanina dijalogizira s Isusom ili Blaženom Djevicom Marijom.

KLJUČNE RIJEČI: religiozna lirika, korpus religiozne lirike, kristološka tematika, marijanska tematika, motiv križa, dijaloške pjesme

1. UVOD

Cilj ovoga rada je utvrditi i interpretirati korpus religiozne lirike Marka Marulića. Kada govorimo o Marulićevoj religioznoj lirici, valja istaknuti da se značenje riječi lirika odnosi na kraće lirske sastavke čija je osobitost osjećajnost, religioznost, sažetost, slikovitost i didaktičnost. U pojedinim lirskim sastavcima nailazimo na dijaloge i monologe kao oblike pripovijednih tehnika. Iz tog smo razloga u Marulićev korpus religiozne lirike uvrstili i dijaloške pjesme.

U uvodnom dijelu rada bit će govora o Marulićevu životu i stvaralaštvu. O životu Marka Marulića ne znamo mnogo, vjerojatno zbog toga što nije sustavno istraživano. Ista problematika javlja se i u datiranju njegovih djela. Zbog toga ćemo uzeti u obzir samo provjerene podatke, utvrđene činjenice te spoznaje podkrijepljene raščlambom autorskih tekstova.

Središnji dio rada posvećen je utvrđivanju korpusa religiozne lirike. Općepoznato pitanje koje se provlači literaturom je upravo pitanje Marulićeva autorstva. Nailazimo na različita mišljenja, različite pretpostavke, ali i različite lirske ostvarenje koji se pripisuju Maruliću. Zbog problematike o autentičnosti Marulićeva autorstva, u radu se pozivam na Josipa Vončinu i njegov predgovor u knjizi *Pisni razlike* (1993.) te temeljni kriterij koji Vončina priznaje pri identifikaciji Marulićeva autorstva, a to je eksplicitno navođenje Marulićeva zapisa u kojemu tvrdi da je upravo on autor teksta. Navedenim kriterijem, broj Marulićevih pjesama reducirano je na trinaest kraćih lirskih sastavaka koje smo klasificirali prema tematsko-motivskoj razini. Razlikujem pjesme koje govore o Isusu, marijanske pjesme, religiozno-refleksivne sastavke i katekizamske lirske sastavke.

Potom slijedi interpretacija religiozne lirike Marka Marulića. Riječ je o kraćim lirskim sastavcima u kojima je najčešće izražen kristocentrizam, ali ne treba zanemariti ni ulogu Blažene Djevice Marije te refleksivnost sastavaka kojima Marulić nastoji utjecati na samoga čitatelja i pobuditi njegovu osjećajnost. Marulićevo iskustvo i vjera izražena u lirskim sastavcima, upozoravaju na čovjekovo palo stanje, njegovu ranjenost i nesposobnost pronalaženja odgovora na temeljna životna pitanja.

2. BIOBIBLIOGRAFIJA

Svojim trojezičnim opusom (talijanskim, latinskim i hrvatskim) Marulić je u hrvatskoj kulturnoj memoriji zauzeo mjesto koje se i danas zrcali u metaforičkoj sintagmi *otac hrvatske književnosti*. (Tomasović 1999: 281)

O životu Marka Marulića (Split, 18. VIII. 1450 – Split, 5.I. 1524) zapravo ne znamo mnogo. Njegov književni rad i djelovanje donijelo mu je već za života ugled kako u rodnom mjestu, tako i izvan njega. Uspio je zasjeniti sve pripadnike stare plemićke obitelji, među kojima je bilo dosta javnih i zaslužnih osoba. Zaslugom novijih istraživača rodoslovno joj je stablo iscertano, a korijeni sežu u daleko srednjovjekovlje. Uz prezime Marulić javljaju se i prezimena Givosolić, Givosulić, te Pecenić, Pecinić, Pečenič, Balci. Od 1462. godine, za vrijeme mletačke uprave, Marulići se potpisuju i s Marulis, Maruli, a poslije Maroli. (Tomasović 1999: 14)

Marko je potjecao iz sudačke obitelji. Bio je najstarije dijete Nikole Marulića Pečanića, patricija i splitskog odvjetnika i majke Dobrice, kćeri splitskog patricija Lava degli Albertija. Uz Marka, Nikola i Dobrica su imali još pet sinova: Aleksandra, Ivana, Petra, Valerija i Šimuna te dvije kćeri: Andrijanu i Biru.

Pohađao je splitsku humanističku školu, koju je vodio talijanski humanist Tideo Acciarini. Desetak godina nakon pohađanja Acciarinijeve škole, Marko je u Padovi studirao na visokom učilištu. Što je studirao, pitanje je na koje nemamo precizan odgovor. Najvjerojatnije pravne znanosti prema obiteljskim običajima. Na taj nas zaključak navodi činjenica da je bio ispitivatelj službenih spisa pri splitskog gradskoj upravi odmah po završetku studija.

Budući da je cijeli Marulićev život nejasan, stručnjaci i književni kritičari i danas raspravljaju o pitanju njegovog svetačkog života. Prvu pomutnju unio je njegov biograf Franjo Božičević koji spominje Marulićevo naglo obraćanje pobožnom životu, kad se povukao u samostan na Šolti. (Kolumbić 1980: 187) Tomu kao svojevrsni razlog i povod nadodaje legendu o ubojstvu njegova prijatelja Papalića, koji je poginuo prilikom zajedničkog posjeta jednoj javnoj djevojci. Međutim, u opsežnoj literaturi navodi se da Marulić nije bio ni pustolov ni obraćenik, već da je živio normalnim životom tadašnjeg splitskog patricija.

Marulić umire u svome rodnom kraju 1524. godine te biva sahranjen, prema vlastitoj želji, u omiljenu crkvu Svetoga Frane na Obali. Umro je noseći zavičajno breme i blagodati, ali

istodobno usmjeren prema širim obzorjima domovine, europskog zapada, njegove uljudbe i duhovnosti. (Tomasović 1999: 30)

Najraniji poznati Marulićev rad je latinsko pismo Jurju Šižgoriću u kojemu se, vjerojatno po napatku svog splitskog učitelja Acciarinija, poznatog humaniste, divi slavi šibenskih pjesnika. Šižgorić je to pismo objavio u izdanju svojih pjesama 1477. godine. (Kolumbić 1980: 188)

Marulićevo najvažnije prozno djelo na latinskome nedvojbeno je *Evangelistar*. To je djelo sastavljeno u sedam knjiga, a dijeli se na tri dijela prema tri teologalne kreposti: vjeri, ufanju i ljubavi. Prva je knjiga posvećena vjeri i krepostima s njom povezanim; druga i treća ufanju, a prestale četiri ljubavi. U njemu Marulić izlaže kršćanski moral i duhovnost temeljene na Bibliji. Kolumbić u svojoj knjizi *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma* ističe da *Evangelistar* nije samo rasprava o načelima vjere, ufanja i ljubavi, nego praktična knjiga o životu, gdje između ostaloga pisac upućuje i na pitanja seksualnog života. (Kolumbić 1980: 188) Prema određenim izvorima, djelo je prvi puta obavljeno 1487., premda ne u istovjetnom obliku kao danas poznato izdanje iz 1516.

Najslavnije djelo, prema Mladenu Parlovu, je *De institutione bene beateque vivendi per exempla sanctorum* ili kraće *Institucija* (Parlov 2003: 62). U njoj se načela religioznosti oprimjeruju poticajnim zgodama iz Biblije te života svetaca i blaženika. Djelo je sastavljeno od 6 knjiga, tj. od 6 poglavlja u kojima Marulić iznosi primjere svetaca u življenju određene kreposti na koju želi potaknuti čitatelja. Djelo je po svojoj prilici prvo izdanje doživjelo 1498., premda danas kao *editio princeps* poznajemo ono iz 1506.

Opus latinskih stihova itekako je plodonosan, a najčuvenije djelo latinske poezije je religiozni ep *Davidijada* koji je ispjevan u 6765 heksametara podijeljenih u 14 pjevanja. *Davidijada* je pronađena tek 1952. godine u Torinu. Ne zna se zašto nije ranije tiskana. Mirko Tomasović u monografiji Marka Marulića ističe kako je *Davidijada* bila spremna za objavu, kako je čak i posveta bila napisana i to u drugom desetljeću 16. stoljeća, točnije u razdoblju od 1510. do 1517. Ivan Slamnig u predgovoru *Pet stoljeća hrvatske književnosti 4* ističe kako se radilo o nepoželjnoj figuralnoj koncepciji epa: poistovjećivanje Davida i Krista, židovske i kršćanske vjere te time ta alegorizacija nije bila u skladu s epskim normama koje su tražile obradbu stvarnih konkretnih događaja. (Tomasović 1999: 110)

Kada se spomenu Marulićevi stihovi na hrvatskome jeziku, prve asocijacije upućuju na *Juditu*. U 6 pjevanja, s ukupno 2126 dvanaesteraca, Marulić pjeva storiju svete udovice Judite.

Sastavio ju je u korizmi, u mjesecu travnju 1501. godine, a objavljena je tek 1521. Parlov u svojoj knjizi ističe da je Judita drugo remek-djelo Marulićeve poezije, i to ne samo zbog njezine važnosti za ukupno hrvatsko pjesništvo i književnost nego i zbog njezine nutarnje pjesničke vrijednosti. (Parlov 2003: 66) U *Juditi*, kako je napisao sam Marulić u pismu Jerolimu Ćipiku, hrvatski je narod dobio svog Dantea.¹ Istu usporedbu dijeli i Tomasović koji u svojoj monografiji o Maruliću ističe: *Kao što je Dante Alighieri u Božanstvenoj komediji iskušao i istodobno kanonizirao novi versifikatorski oblik, tercinu, to je izveo i Marko Marulić u Juditi uporabom kvadrige.*²

Marulićeva je hrvatska poezija brojna i žanrovski raznovrsna, pa uz religiozna liriku koju ćemo detaljnije razraditi i koju Tomasović prikazuje kroz prizmu *bogoljubnih* i *marijanskih* pjesama, pronalazimo pjesme *domoljubne tematike* (*Molitva suprotiva Turkom; Tuženje grada Hjerozalima*) te *šaljivo-satiričke* pjesme ili, prema Tomasoviću, *pokladne* i *srodne* (*Anka Satira; Spovidi koludrić od sedam smrtnih grihov; Poklad i korizma*).

¹Marulić tako piše u svom prvom pismu prijatelju Jerolimu Ćipiku (*Sedam pisama, I*, str. 37)

²Tomasović, Mirko (1999). *Marko Marulić Marul*. Zagreb-Split: Književni krug, str. 209

3. KORPUS RELIGIOZNE LIRIKE MARKA MARULIĆA

Određivanje korpusa religiozne lirike Marka Marulića je kompleksno. Najzaslužniji za otkrivanje stihovanih sastavaka na hrvatskome jeziku je Ivan Kukuljević Sakcinski koji je u Trogiru potkraj preporodnog doba pronašao dva važna rukopisna spomenik u kojima se nalaze Marulićeve pjesme. Riječ je o *Vartlu* Petra Lucića i zborniku Ivana Lulića. Gotovo dva desetljeća Kukuljević ih nije uspio izdati, ali osnivanjem Akademije 1866. dolazi do procvata i objelodanjivanja hrvatske kulturne baštine, a u kapitalnoj seriji *Stari pisci hrvatski* pojavila se i 1869. prva knjiga *Pjesme Marka Marulića*. (Marulić 1993: 10) Na taj se način u ediciji *Stari pisci hrvatski*, pored nesumnjivo Marulićeve *Judite* i *Suzane*, našlo još četrdesetak pjesama za koje se nije moglo dokazati da potječu i pripadaju upravo Maruliću.

Dodatnu nesigurnost u broju Marulićevih hrvatskih pjesama doprinose tri novija izdanja njegovih djela. Prvo je Slamnigovo izdanje iz 1970., koje bilježi tridesetak Marulićevih djela, drugo izdanje je Frančevićevo iz 1976. godine u kojemu se nalazi tridest i jedno Marulićevo djelo i treće Frančević-Morovićevo izdanje iz 1979. godine, koje sadrži tridest i dva Marulićeva djela. U prvome i trećemu izdanju uvršteno je ovih jedanaest Marulićevih djela: 1. *Judita*; 2. *Suzana*; 3. *Molitva suprotiva Turkom*; 4. *Tužen'je grada Hjeropolima*; 5. *Svit je taščina*; 6. *Lipo prigovaran'je razuma i človika*; 7. *Divici Mariji*; 8. *Od uzvišen'ja Gospina*; 9. *Anka Satira*; 10. *Spovid koludric od sedam smartnih grihov*; 11. *Poklad i Korizma*. U Slamnigovu izdanju nalazimo tri pjesme koje nemaju Franičević i Morović, a to su: 1. *Od muke Isusove*; 2. *O gloriosa domina*; 3. *Utečen'je k divi Mariji*. Nadalje, u Frančević-Morovićevom izdanju pronalazimo pet pjesama koje u Slamnigovo izdanje nisu uvrštene: 1. *Suprotiva slasti od blaga*; 2. *Dobri nauci*; 3. *Stumačen'je Kata*; 4. *Od uskarsa Gospodinova*; 5. *Hvale svetoga Hjerolima*. (Marulić 1993:11)

Kako se navedena problematika već duže vrijeme niže u literaturnim jedinicama, Vončina je bio izričito oprezan pri izboru i uvrštavanju Marulićevih religioznih pjesničkih ostvaraja u svoje izdanje. Vončina se u svojem izboru ne oslanja na jezične i stilske osobitosti teksta kao dokaze Marulićeva autorstva pojedinog sastavka, nego prvenstveno na autorski zapis samog Marulića u tekstu pjesama, zapis kojim Marko Marulić izravno izjavljuje da je on autor teksta.

Na temelju potvrđenih identifikacija i Vončinina kriterija koji preuzimam za potrebe ovoga rada, korpus religiozne lirike Marka Marulića čine sljedeći lirski sastavci:

1. *Divici Mariji*
2. *Govoren'je duše osujene i odgovor Isusov*
3. *Isukarst govori grišnikom*
4. *Od deset zapovidi božjih*
5. *Od uskarsa Isusova*
6. *Od uzvišen'ja Gospina*
7. *Od začetja Isusova*
8. *Stumačen'je psalma/Miserere mei Deus*
9. *Suprotiva slasti od blaga*
10. *Svit je taščina*³

Uz spomenute lirske sastavke koje je Vončina atribuirao Maruliću, korpusu religiozne lirike pridodali smo i sljedeće dijaloške pjesme:

11. *Karstjanin Isukarsta propetoga gledajuć pita a on odgovara kristjaninu*
12. *Od križa i njemu odgovor*
13. *Od muke Isukarstove i odgovor*⁴

S obzirom na tematsko-motivsku razinu, navedene kraće lirske sastavke Marulićeva korpusa religiozne lirike dijelimo u četiri skupine:

1. *Pjesme o Isusu*
2. *Marijanske pjesme*
3. *Religiozno-refleksivne sastavke*

³ Popis lirskih sastavaka preuzet je iz knjige *Pisni razlike* (1993.)

⁴ Popis dijaloških sastavaka preuzet je iz knjige *Dijaloški i dramski tekstovi* (1994.)

4. INTERPRETACIJA RELIGIOZNIH SASTAVAKA MARKA MARULIĆA

4.1. PJESME O ISUSU

4.1.1. Od začetja Isusova

Pjesma *Od začetja Isusova* po svojim strukturnim obilježjima pripada religiozno-duhovnom Marulićevu pjesništvu i to onome koje je u rimovanim stihovima opjevalo najvažnije sadržaje kršćanskog nauka i vjere. Iako smo tekst klasificirali u skupinu Pjesama o Isusu, u *Začetju* je nazočna i marijanska tema, koja je isto tako vodiljom njegovih kršćanskih pjesničkih tekstova. U Lucićevo *Vrtlu* sastavak započinje ovim riječima: *Počinje pisan bogoljubna na slavu i poštenje Božje i pričiste Dive Marije Od začetja Isusova*. (Tomasović 2000-2001: 62)

Pjesma započinje pohvalama Gospi u kojima joj se pridodaju različiti epiteti, od prislavne Divice, nebeske kraljice, plemene slavne divice istine pa sve do simbola nade i spasenja. Prvih šest stihova su inovkacija kojom se lirski subjekt obraća Mariji, tražeći pomoć i milost da bi napisao pjesmu o Isusovu začecu:

*O zvizdo svih liplja, majko, Divo čista,
tvom nebu i zemlja čistinjom procvita:
na pomoć te zovu, milost daj ku prosim,
neka t' pisam ovu od začetja složim.
To t' bi parva radost, koja nas utiši,
i velika slatkost; zatoj me usliši (s. 1– 6)*

Zatim slijedi dvadesetak himansko-teoloških stihova, kako to Tomasović ističe u svome radu, koji se smatraju uvodom u biblijski događaja. (Tomasović 1999: 139) Pripovijeda se o Marijinoj

čistoći, njezinom nazaretskom podrijetlu, ali i o njezinom čistome zaručniku Josipu koji joj postaje muž. Marulić pridaje Mariji vrline pobožne osviještene žene koja moli Boga da se ispuni dano proročanstvo:

*O Bože moj mili ne daj mi umriti,
moji oči dokoli ne budu viditi
kâ je diva postat čista ter istina,
kojano će se zvat mati mati tvoga sina* (s. 39– 42)

Ta motivika ukazuje na dvije stvari. Prvo, pokazuje se ogromna Marijina dobrota, poniznost i skromnosti, drugo, opisuje se Marijino iznenađenje kada joj Gabrijel priopćava Božju volju da rodi Spasitelja. Od 55. stiha kreće dijalog između Marije i Gabrijela. Spomenuti dijalog dramalizira priču o bezgrešnom začecu. Marija je u prvome trenutku zatečena i zbunjena te nastoji razabrati smisao poruke koju joj prenosi Gabrijel. Anđeo joj objašnjava tajnu naviještenja:

*Slavno naručen 'je svemogoga Boga,
ovo t' je poslan 'je Gospodina moga,
njega riči ove da ti ja navistim
od strane njegove i da te pozdravim.
Marija, zdrava si, Gospodin je s tobom,
milosti puna si, s kripostju svaršenom.
Meu žene ine blažena ćeš biti,
čuvši tvoje ime, svak će se klanjati.* (s. 55– 62)

Marijina zatečenost vidi se i u njezinom pitanju koje postavlja Gabrijelu. Naime, Marija govori kako ne poznaje muža i kako je svoje djevičanstvo obećala svome Gospodinu. Kako će poroditi ako dijete nije prethodno začeto? Na to joj Gabrijel odgovara pričom i zornim primjerom Elizabete, koja u mladosti nije mogla imati dijete, koja je bila neplodna, ali joj se Bog smilovao i u starosti ga je dobila. Tek tada Marija svim svojim srcem prihvati istinu koju joj je Gabrijel navijestio i reče:

*volja se ispuni gospodinja u toj
kako se dostoja; vazda budi hvaljen
od svega stvoren'ja, u vik vikom amen. (s. 116– 119)*

Tim stihovima Marulić završava svoju amplifikaciju tridesetak biblijskih redaka koje je prepjevao sa 118 stihova.

4.1.2. Od uskarsa Isusova

Marulićeva religiozna pjesma *Od uskarsa Isusova* brojem stihova (78) je manja, ali je lirski izraženija. U cijelosti je objavljena osam puta. U njoj je, kako je naznačeno u naslovu, središnji kristološki motiv, motiv uskrsnuća. U Marulićevu poimanje upravo je život vječni s uskrsnim Kristom konačni cilj ljudskog života. Uskrslu Krist dariva svojim vjernicima plodove svoga uskrsnuća, tj. pobjede nad grijehom, smrću i đavlom te ih poziva da postanu dionici njegove slave. (Parlov 2000: 216) Pjesma započinje uvodnom dionicom koju je Marulić zamislio kao temeljni motiv blagdanskog slavlja, a to je Isusovo uskrsnuće:

*O priveseli dan, svim vernim prisveti,
u kom iz greba van usta karst propeti. (s. 1– 2)*

Zatim slijedi poduži opis proljetnog uskrsnog dana. Ako ga promatramo kao zasebnu cjelinu, uvidjet ćemo da je upravo on uvod u pohvalnicu velikom kršćanskom blagdanu. U njemu je vidljiva i prepoznatljiva lirski izražajnost koju smo prethodno spomenuli u uvodnome dijelu pjesme. Naime, u njemu možemo uočiti funkcionalan i skladan niz motiva koji je privržen značenju biblijskog događaja. Pa Marulić opisuje *nebo, sunce, jutro, zemlju, pčele, ptice, slaviće, livadu, vjetar*:

*Sunce se uzvišiva u nebeskih gori,
tere hvale zdiva Bogu, ki ga stvori;
u jutro prosinu, zvizde se zasjaše,*

žalosti svaka minu, radosti nastaje.

Tada togaj lita zemlja obil'je dá

ul'ja, vina, žita, roditi voćem já;

polja se urešiše razlikovim cvitjem,

gore se odiše sve zelenim listjem. (s. 5– 12)

Priroda koja se u proljeće obnavlja, u svojoj ljepoti i životvornom rastu pratilja je ovom tajstvenom radosnom činu, pobjedi spasiteljske žrtve nad tjelesnim ovozemaljskim zakonima smrti. (Tomasović 2000-2001: 70) Tu pobjedu pozdravlja nebo i zemlja, biljke, životinje, ljudska stvorenja, ona je kozmička. Marulić slikovitost prizora proširuje auditivnim slikama zuja pčela, poja ptica, slavićeva glasanja te mrmora voda.

Pjesma se zatim nastavlja u konvencionalnijem tonu koji priliči karakteru religiozne lirike. Marulić donosi zanosne i ekstatične iskaze o značenju Isusove muke i uskrsnuća za čovjeka; time i ta pjesma potvrđuje misao da Marulićevu religioznost obilježuje ponajprije kristocentrizam. (Fališevac 2001: 329) Temeljne kršćanske dogme ispjevane su u svakom srokovanom dvanaestercu sve do kraja pjesme. Ti naglašeni emocionalni opisi zapravo iskazuje značenje Kristove žrtve za čovjeka. Najupečatljiviji stihovi odnose se na uskrsnuće tijela i pobjedu nad paklom:

Iz tamnice s' izvel otce svete sobom,

u raj jih si povel, da pribudu s tobom.

Pakal poče pljuvat duše, kê žeriše;

ovce janjac čuvat, kihno vuk derište.

Usta se s groba sâm, dviže se v nebeskih,

moć svoju kažuć nam u mnozih čudesih.

Tim skaza, telesa da opet vazam mi,

dvignut se v nebesa imamo, gdi si ti. (s. 63– 70)

Marulić je pjesmu *Od uskarsa Isusova* strukturirao gradeći tekst svetopisamskim referencijama, koje su stožer njegove književne kršćanske osjećajnosti.

4.1.3. Isukarst govori grišnikom

Pjesma *Isukarst govori grišnikom* jedna je od jednostavnijih Marulićevih pjesama. U 34 stiha iskazana je cjelokupna Kristova muka koju je pretrpio. U pjesmi se Krist, kao iskazani lirski subjekt obraća grešnom čovjeka. Primjer Krista patnika, koji na sebe svojevolumeno preuzima patnje i agoniju čitavog čovječanstva te svakog pojedinca, ali i njegov pobjednički izlazak iz groba, postaje nadahnuće i poziv vjernicima da strpljivo podnose vlastite patnje, kako bi jednom sudjelovali i u Kristovoj slavi. (Parlov 2011: 251)

Glavna značajka ove pjesme krije se u opisu Kristovih patnji. Naime, dominira vjernička osjećajnosti i pjesnička izražajnost, a Kristova fizička i tjelesna patnja dolazi u prvi plan. Marulić potanko opjevava patnje ne bi li u čitatelja izazvao suosjećanje, ali i žaljenje nad vlastitim grijesima:

*Vidiš tilo moje da je izranjeno;
tim je tilo moje djavla izbavljeno.
Šest tisuć šezdeset i šest ran sam imil,
a zakoni deset nisi ob služil.
Ruke moje bile konopom svezaše,
koje bihu mile, a obraz popljuvaše.
Noseć križ na rame, nic padoh za martva,
cića vas, karstjane, vam otvoril vrata. (s. 9– 16)*

Uz opise patnje, u pjesmi se ukazuje i na ljubav. Kakvog li paradoksa! Prvo u nama pobuđuje osjećaj krivnje, a onda nas vraća ljubavi. Čitajući ove stihove, čovjek se osjeća voljeno, slobodno, spašeno. Marulić ljubav naglašava kao temeljni i najviši razlog koji je Krista doveo na križ. Njegove pribijene raširene ruke, njegove prikovane noge, njegovih šest tisuća šezdeset i šest rana izraz je njegove ljubavi:

Na križu viseć, plakah grihe tvoje,

O tebi misleći, storen 'je si moje. (s. 21– 22)

Koliko je boli, nesebičnosti i ljubavi izraženo u samo dva stiha. Oni mogu zamijeniti cijelu pjesmu, sva preostala 32 stiha. Marulić prodire u čovjekove ponore, a onda nas uzdiže u visine, poigrava se našim osjećajima, dramtizira, nosi porugu i pouku, veže nas uz štivo, ostavlja bez daha. I sve to na nekakav zemaljsko-božanski način.

Raspeti i umirući Krist zapravo je pobjednik, a motiv križa koji je čest u tekstu, postaje sredstvo pobjede, Kristovo prijestolja. Na taj se način i sama smrt čini manje strašnom jer Krist nad njome ima potpunu vlast i pobjedu.

4.1.4. Od muke Isukarstove i odgovor

Marulićeva dijaloška pjesma *Od muke Isukarstove i odgovor* ispjevana je u 94 dvostruko rimovanih dvanaesteraca. U njima je prikazana Kristova patnja i muka kao vječiti dokaz ljubavi prema čovjeku. Dijalog se vodi između *človika* i Isusa, koji mu odgovara. Pjesma je po svojoj prirodi usmjerenja na vjerske doživljaje i razmišljanja. Iz tog razloga Marulić odabire običnog čovjeka koji Isusa propitkuje o temeljnim kršćanskim dogmama, ali i temeljnom teološkom pitanju: *Zbog čega je Isus podnio muku?*

Dijalog započinje obraćanjem *človika Isukarstu propetom*. Prolazi kroz njegovu muku, njegove rane, uvrede i sramote koje je pretrpio te ju uspoređuje s njegovom dobrotom i čudesima koja je učinio:

Dobrota nesmirna, Isuse, biše ti,

svaka duša virna to spovida i vi.

Ti grešnih k sebi zva, nemoćnih izličī,

ne likom od bil'ja, da moćju tvê riči

Ričju listo jednom ti kljastih ozdravi

i hromih objednom, garbavih ispravi. (s. 23– 28)

U nastavku *čovik* vapi za Isusovim spasom, ali i ističe kako smo mi, grešni ljudi, trebali podnijeti tu muku, a ne On. Uspoređuje ljudske grijehе s tamom, dok je Isus jaganjac pun svake svjetlosti. Na koncu priznaje kako je sve ovo Božji plan i dokaz prečiste ljubavi te moli Isusa da ljudima oprostі grijehе te nas primi k sebi u raj. Slijedi Isusov odgovor na postavljene teze *virnoga človika*:

*Ljubav s nebes doli na zemlju mene prit
i trude, kê koli vidiš čini podnit.
Ljubav me pripravi tvû put na se vazet,
na križu me stavi i hoti me raspet.
Ljubav me ukruni tarnom i tarstju bi,
psosti me napuni i križu me pribi.
Ljubav mâ kû tebi, o človiče, nosih,
pritegnu me k sebi; zato sve podnosih. (s. 75– 82)*

Isus je podnio sve patnje radi bezgranične ljubavi prema čovjeku. To i odgovara *čoviku*. On se u tekstu ne osvrće na opću čovječju grešnost, ne osuđuje ju, ne prigovara človiку, nego ponovno i iznova koristit riječ ljubav kao glavnu formulu njegove muke i smrti na križu. I u ovoj perspektivi križ nije prikazan kao ljudski odgovor Bogu, nego kao Božji pokret prema čovjeku. Križ nije prvotno pomirbeni čin koji bi čovječanstvo u liku Krista prikazalo gnjevnom Bogu, nego je izričaj Božje ljubavi prema čovjeku. (Parlov, 2011:245)

Pjesma završava dvostihom u službi poziva čitatelju/slušatelju neka nasljeđuju Krista i uživaju Njegovu ljubav:

*Ljubi ljubi Boga, iskarnjih ljubi svih,
plaća će t' bit mnoga sa mnom na nebesih. (s. 93– 94)*

Dijaloškom pjesmom *Od muke Isukarstove i odgovor* Marulić iznova otkriva Kristovu poniznost, razlog mučenja i sramotne smrti. Formom jednostavna dijaloga spušta se na razinu pučka recipijenta kojemu želi prenijeti temeljnu pouku za nastavak življenja, ali i ljubav iz koje je izrodio čovječji spas. Ljubav je dovela Krista do križa. Činjenica da je Krist podnio muku i

smrt potaknut ljubavlju prema ljudima ima veliko značenje za sve vjernike, tj. opći kontekst značenja koje križ treba poprimiti za svakoga vjernika postaje ponajprije značenje puta koji vodi u život vječni. (Parlov 1996: 79)

4.1.5. Karstjanin Isukarsta propetoga gledajuć pita a on odgovara kristjaninu

Ova je Marulićeva pjesma poznata i pod nazivom *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi*. Naime, riječ je o Marulićevu djelu s izuzetnom recepcijom, koje se u latinskom izvorniku tiskalo više od dvadeset puta, a u raznim prijevodnim inačicama na sedam jezika objavljeno je u više od stotinu različitih publikacija. (Stepanić 2011: 265) Pjesma je nastala u posljednjim godinama 15. stoljeća, a prvi put je tiskana u sklopu prvog izdanja *Institucije* 1506. ili 1507. Na hrvatski je pjesma prevedena šest puta. Od četiri poznata starija prijevoda i dva novijeg datuma, najstariji je Marulićev samoprepjev također u dvostruko rimovanim dvanaestercima, koji je Nikica Kolumbić 1994. godine objavio u knjizi *Dijaloški i dramski tekstovi*. Kolumbić je tekst pjesme objavio u verziji od ukupno 114 stihova, pri čemu prva 82 stiha odgovaraju latinskoj inačici pjesme, četiri posljednja latinska stiha ne nalaze se u ovoj hrvatskoj verziji, a ostatak teksta u Kolumbićevu izdanju primetnut je u prepjevu na temelju rukopisne tradicije i tematske sličnosti. (Stepanić 2011:268)

Kao što je iz samoga naslova vidljivo, riječ je o dijaloškoj pjesmi. Njezina prva polovica, točnije prvih 26 stihova, napisani su u obliku rimovanog dvostiha u kojemu kršćanin postavlja pitanja raspetom Kristu. Nakon svakog pitanja slijedi Kristov odgovor. Kršćanin propitkuje o Kristovu utjelovljenju, njegovoj pasiji, položaju udova na križu, trnnoj kruni i klonuloj glavi kao gesti sakrivanja javne sramote te velu oko njegovih bokova:

Karstjanin

*Zač oči položiv glavu si prignuo
tere lica pustiv k zemlji si nagnuo?*

Isukarst

*Da ljudem nauk dam oholost ne imit,
u posluha jaram smiljenost primit.*

Karstjanin

*Da zač si tako gol, tako mleden i suh,
buduć od svita stol na tvoju volju i ruh.*

Isukarst

*Da budeš garditi od svita raskošto,
sa mnom tarpiti glad, žaju, ubošto. (s. 13– 20)*

Nakon izmijenjenih dvostiha slijedi 56 stihova Kristova monologa. Nailazimo na neuobičajene opise i nabranja paklenih muka koja čekaju grešnike. Takvi opisi paklene muka nisu bili zastupljeni u Marulićevoj religioznoj lirici. Spominje se đavao, pakao, ali se ne spominje pakleni smrad, uplakane oči grešnika, strašni vapaj, škripanje zubi, uzdasi, jauci, tuženja, ukori, strašna bičevanja. Isus u svojem monologu spominje i Posljedni sud pred koji će doći svaki grešnik. Isus je u njemu prikazan kao strašni Sudac, a sud kao opća katastrofa koja će zavladata i nebom i zemljom. U njemu neće biti pošteđene čak ni životinje, bilo da lete ili hode zemljom:

*zato moj strašna sud hoće ih osudit;
kad dojde oni dan, oni dan od saržbe,
grišnikom ljut i slan i pun gorke tužbe,
zemlja će darhtati, nebesa se bojat,
zvizde će padati, a sunce će ne sjat;
msec će karvav bit, strah će pojt po vas svit,
sve će se raščinit na konac onih lit.
Požar će jedan bit, zemlja tere vode,
živine će zgorit kê lete i hode. (s. 56– 64)*

Grešnik svoj monolog od 12 stihova započinje ponovnim opisima Kristove muke koju je pretrpio radi njegova spasenja. Potvrđuje svu svoju taštinu zbog koje zaslužuje smrt i mjesto u paklu, ali i pita Isusa zašto je tako umro. Isus mu odgovara kako je umro radi ljubavi prema čovjeku. Vezanje, pljuske, ruganje, pljuvanje, bičevanje, sva prolivena krv i sve rane,

probodene ruke i noge, sve je to pretrpio kako bi bio oslobođen njegov puk. Htio je vjernima, onima koji su ga pravedno slijedili dati pokoj. U posljednjem dvostihu daje grešniku savjet:

*Ljubi Boga nad svim, a kako sam sebe,
iskarnjega zatim i u raj stavim tebe.* (s. 113– 114)

Ovim porukama i poukama Marulić ostavlja dubok trag u hrvatskoj književnosti već dugi niz godina. Didaktička funkcija dovedena je u prvi plan. Izriče vlastitu osjećajnost, ali i privrženost vjerskom nastojanju življenja s kojim je bio blizak u privatnom životu.

4.1.6. Od križa i njemu odgovor

Vjerniku koji je svjestan svoje slabosti, grešnosti i nedostatnosti preostaje samo veliko pouzdanje u Kristovo milosrđe i ljubav. O tome svjedoči još jedna pjesma u korpusu religiozne lirike Marka Marulića. Riječ je o kraćoj Marulićevoj dijaloškoj pjesmi od samo tri strofe koje su ispjevane dvostruko rimovanim dvanaestercima. Pjesma je koncipirana prikazom dijaloga između grešnika i samoga Isusa. Preciznija odrednica odnosila bi se na razgovor o Kristovoj muci, stoga ponovno govorimo o kristološkoj motivici Posljednjeg suda. U prvoj se strofi grešnik obraća Isusu te kaže:

*Kâ zloba, kî grih tvoj tebe na križ stavi,
ali zač, Bože moj, umri, mene pravi* (s. 1– 2)

Sveopće pitanje uzroka Kristove muke i smrti, prisutno je i u ovom dijalogu. Ta Marulićeva intencija provlačenja pitanja dokaz je isticanje veličine Kristove ljubavi te molba obraćenja bez odgađanja. Na to mu Isus odgovara:

*Grozno sam umoren kroz grih onoga
kî bi najpri stvoren od otca mojega.* (s. 5– 6)

Marulić iznova naglašava uzroke koji su doveli do Kristova razapinjanja. Smatra kako ljude treba nebrojeno puta podsjećati ne samo na pasiju nego na njihove grijehе koji su Isusa razapeli. Svojom didaktičkom funkcijom želi ih usmjeriti na hitnost pokajanja i obraćanja. Raspeti Krist prikazan je kao čovjek, slab i bespomoćan, prepušten samovolji grešnika, ali koji se istovremeno dariva za spasenje tih grešnika. (Parlov 2011: 251)

U posljednjoj strofi grešnik prepoznaje nužnost preobraćenja te ističe i moli Isusa neka nam bude uvijek i svugdje u pomoći. Potom se obraća svim ostalim grešnicima:

*Njemu slavu dajmo, hvaleć onoga milost,
tere se saznajmo, da nam dâ svû milost. (s. 11– 12)*

Marulić je pokazao da raširene Isusove ruke predstavljaju neprocjenjiv dar spasenja. On se tim činom nudi svakome tko ga je spreman prigrliti svim srcem i svom dušom svojom. Međutim, budući da je križ djelo božanske ljubavi, on također zahtjeva ljubav kao naš odgovor. Zbog toga se u posljednjoj strofi obraća svim grešnicima, odnosno čitateljima. Teška i naporna dužnost nasljedovanja Krista biva potpomognuta snagom koju sam križ dariva duši krštenika u svakodnevnoj borbi protiv grijehа. (Parlov 1996: 80)

4.2. MARIJANSKE PJESME

4.2.1. Divici Mariji

Marulićev kraći lirski ostvaraj od samo 12 stihova, *Divici Mariji* tematski svrstavamo u marijanske pjesme ili pjesme posvećene Blaženoj Djevici Mariji. U ovom sastavku grešni lirski subjekt obraća se Majci Božjoj i moli za zagovor, ali ujedno i za spasenje. Pjesma je ispjevana dvostruko rimovanim dvanaestercima.

Tipološki ju možemo odrediti i kao svojevrsni apel, u kojemu je naglašena prisutnost kolektivističkog grešničkog ja. Lirski subjekt kroz zagovor za svoj spas, zapravo govori u ime grešnoga čovječanstva, što vidimo u sljedećim stihovima:

*na grišne se smili, puna si milosti,
duša k tebi cvili, čuvaj nas žalosti. (s. 3–4)*

U takozvanom *procesu* između Božje pravde i milosrđa, Djevica Marija je u ulozi zagovornice, utočišta grešnika, one koja je sudjelovala u patnjama svojega Sina te je brižna i prema patnjama svoje ovozemaljske djece. Marija, Majka boli, postaje Majkom milosrđa. U ovoj pjesmi, to njezino milosrđe i pouzdanje u njezinu zaštitu i zagovor izraženo je sljedećim stihovima:

*Da nam tvoj sin prosti, moli ga, kraljice,
sunčeve svitlosti prisvitla Danice;
božja nevistice u Trojstvu Božjemu,
dobra odvitnice pri sinku tvojemu.
Uzdahu mojemu priklon uši tvoje,
u grihu mojemu gdi cvilim, Gospoje. (s. 5–10)*

Marija je kraljice, Danica, Božja nevistice, ali i odvjernica koja će nas braniti pred Božjim sudom. Ona je Majka Milosrđa koja zna što je bol i patnja te ih može razumjeti kod svoje djece. Marija je, u Marulićevim tekstovima, majka Kristova – Bogomajka, ali je istovremeno i majka svih drugih koji u Kristu vjeruju te po vjeri postaju Kristova braća. (Parlov 2003:159)

Ovom pjesmom Marulić je iskazao ljubav, privrženost, ali i interes za lik i ulogu Blažene Djevice Marije. Njega ne zanima toliko teološko istraživanje o njezinome liku i njezinoj ulozi u povijesti spasenja koliko on želi iskazati vlastite osjećaje pobožnosti i ljubavi prema Mariji, ali i nastoji prikazati vjericima Blaženu Djevicu Mariju kao najviši uzor ostvarenoga kršćanskoga života.

4.2.2. Od uzvišen'ja Gospina

Odulja Marulićeva marijanska pjesma *Od uzvišen'ja Gospin*aima himnički značaj i protkana je liturgijskim općim mjestima. (Tomasović 1999:156) U 152 rimovana dvanaesterca pomno se izlaže kršćanski nauk o Bogorodičinoj svetosti i spasenjskoj ulozi. U njoj dijalogizira ljudsko i božansko. Grešna duša lirskoga subjekta progovara o Marijinoj veličini i njezinom značenju. Marulić se u pjesmi koristi različitim izriječima, epitetima i metaforama koje nas podsjećaju na *kanconijerske* sastavke. O tome svjedoči i sam Tomasović u svoj monografiji govoreći: *U takvim se petrarkističkim zbirkama tijekom spiritualizacije tjelesne ljubavi i njezine sublimacije u ljubav prema Bogorodici ukrasne stilizacije preklapaju.* (Tomasović 1999:156)

Pjesma započinje apostrofom Djevice te iskazima njezina značenja za cjelokupnu kršćansku teologiju, počevši od Gabrijelova navještenja bezgrešnog začeća, Isusove muke koju je podnio za čovječanstvo, pa sve do njegovog uskrsnuća na nebo:

*Divice prečista, majko umiljena,
kom svita sva mista biše prosvitljena:
k tebi kad dohodi an'jel, božji posal,
ti Boga porodi kimno je svit postal;
Karsta, stvoritelja svakoga stvoren'ja
ter odkupitelja človičja zgrišen'ja.
I svaršiv činjen'je, buduć doli došal
za naše spasen'je, na nebo jest pošal
u nebeskoj slavi, gdino pak i tebe*

radostnu postavi na pristol kon sebe; (s. 1– 10)

Nakon iznošenje temeljnih dogmi, lirski subjekt koji se postavlja kao grešna kršćanska duša, moli Djevicu za razgovor i oprost od grijeha. Uvode se monolozi i dijalozi anđela koji nižu ekstatične iskaze o Gospinoj ulozi i značenju te u kojima se nalazi motivika koju smo spomenuli. Ona je najizraženija u ovim stihovima:

*I riše, pitajuć: Kâ je to kraljica
kâ se sva sja greduć kakono Danica?
neg misec liplja, neg sunce ko čini dan,
a jača neg šereg, ki s tabora gre van. (s. 27– 30)*

Marulić Marijinu ljepoti uspoređuje sa zvijezdom Danicom, baš kao što Petrarca u *Kanconijeru* opisuje Laurinu ljepoti: *Vergine bella, che si Sol vestita, coronate di stelle*. (Tomasović 1999:156)

U različitim interpretacijama ove pjesma veliko zanimanja potaknula je i sintagma *užgan od ljubavi*. Ta se sintagma odnosi na anđela Gabrijela koji se ponaša kao pravi trubadur, ali i serafine, koji su također užgani od ljubavi. Navedena sintagma odgovara izrjekama za ljubavne situaciju koje smo imali priliku uočiti u *Davidijadi* i *Juditi*, a anđeoska svirka i pjevanja kao da se odvijaju u amoroznom ozračju:

*a najme Gabriel, užgan od ljubavi,
teciše vas vesel s krunicom na glavi;
zvoneći violom prislatko pojaše, (s. 33– 35)*

U ovoj pjesmi nailazimo i na parafrazu hvalospjeva *Magnificat* u kojemu se Marija veseli što će postati Isusovom majkom te njegovo začće tumači primjerom kako Bog uzdiže ponizne i ponizuje ohole, silne zbací s prijestolja, a uzvisi neznatne, gladne napuni dobrima, a bogate otpusti prazne. Marijin *Magnificat* otkriva nam se kao svježe svjedočanstvo punog mesijskog dana koje predstavlja temelj nade i oduševljenja. Hvalospjev se sastoji od devet dvostiha podijeljenih u tri strofe. *Magnificat* nije samo neki osjećajni, pobožni hvalospjev; nije to samo

proročki navještaj spasenja već je to svjedočanstvo ostvarenja Božjega spasenja. Marija nam se ovdje ukazuje kao *svjedok* i *navjesticatelj* ostvarenja Božjega kraljevstva, kao ona koja osobno živi taj božanski zahvat u punini vremena. Za prvu je Crkvu Marija već istinski Izrael koji živi Božje kraljevstvo i Crkva u cilju. U ovom su hvalospjevu prvi vjernici izrazili ne samo ono ispravno religiozno držanje pred Bogom bez samodopadnosti, samopouzdanja, samoopravdanja, ono posvemašnje predanje u Boga od kojeg očekuju spasenje i kraljevstvo, već i tihi i snažni protest i kritiku nepravdi u društvu, u svijetu. (Tomić 1985: 164)

Na samome kraju, ponovno se javlja glas lirskoga subjekta koji je stiliziran kao kršćanska grešna duša. On zanosno hvali Djevicu Mariju što je rodila Krista, iskupitelja grešnih ljudi te ju moli da mu oprosti grijeha, da pogleda na njegovu zemaljsku neznatnost te da ga Kristova silna ljubav, koju je dokazao raspećem, krijepi.

4.3. RELIGIOZNO-REFLEKSIVNI SASTAVCI

4.3.1. Svit je taščina

Marulićev dvostih *Taščina od tašćin i sve je taščina/ Ovi svit jest osin i magla i hina* prepjev je biblijske izreke *Vanitas vanitatum et Omnia vanitas*, koja je odjekivala samostanima kao geslo i upozorenje u srednjovjekovnom okruženju, ali je isto tako bila i polazište pokreta *devotio moderna*.⁵

U prijevodu djela *De imitatione Christi* ista rečenica gotovo je identično oblikovana: *Taščina od taščini sve taščina razmi boga jubiti i njemu samome služiti*. U njoj i kroz nju Marulić iskazuje sjetu ovozemaljskog življenja koje zapostavlja prave vrijednosti i već prethodno spomenute kreposti. Svoje nezadovoljstvo, osobno potonuće i gubitak iluzije posebno naglašava riječima *osin, magla i hin*. Marulić, dakle ne dijeli optimizam renesansnog antropocentrizma, nego dvostihom *Svit je taščina* on posve prelazi na suprotan pol blizak pesimizmu kad piše: *ovi svit jest osin i magla i hina*. (Jozić 2009: 241)

4.3.2. Suprotiva slasti od blaga

Suprotiva slasti od blaga je kraći Marulićev lirski sastavak ispjevan dvostruko rimovanim dvanaestercima. Napisan je u *ja-obliku* kojim lirski subjekt upućuje na svjetovnost i ovozemaljski život. Pjesma je komponirana kao antiteza, svojevrsni kontrast, disput o svjetovnom, ovozemaljskom i onozemaljskom blagu. (Fališevac 2001:328)

Pjesma se može podijeliti u tri dijela. U prvome, kršćansko-moralističkom dijelu lirski subjekt govori o prednostima bogatih. Navodi kako su zapravo bogati ljudi, za koje se nije moglo reći da su dobri, čestiti, koji nisu slijedili propisane kreposti i živjeli s Kristom i u Kristu često bili uvaženi i od svih primali čast:

*Umril hotih videć da, ki blago ima,
dobrotom ne sloveć, od svih čast prijima;
tvar do se uzbolih da sam nigdar ne stal*

⁵U povijesti duhovnosti *devotio moderna* označava u početku laički duhovni pokret nastao u drugoj polovici 14. stoljeća. Sam izraz *devotio moderna* prvi su upotrijebili pripadnici samoga pokreta kako bi izrazili vlastitu *novost* za razliku od života u onodobnim redovničkim i sličnim zajednicama. Izraz *moderna* ne znači i posve nova, bez dodira i kontinuiteta s prošlim. Naime, pokret je itekako povezan i ovisan s onim što danas nazivamo srednjovjekovna duhovnost i pobožnost i to bilo kroz korištenje teoloških pojmova bilo u konkretnoj praksi. Temeljne značajke duhovnosti *devotio moderne* su: izraziti kristocentrizam, osobito usredotočenje na Kristov zemaljski život, njegovu muku i smrt, poziv na *profectus virtutum* – napredovanje u krepostima, središnja uloga kreposti ljubavi, veliko naglašavanje kreposti poniznosti i poslušnosti te čistoća srca.

slidit stope onih kih sam kripostnih znal. (s. 1– 4)

U drugome dijelu lirski subjekt ipak odustaje od srdžbe i nepravde nanesene materijalnim vrijednostima koje su se cijenile i po kojima su ljudi bili cijenjeni. Iznosi argumente o prednosti dobrote nad zemaljskim bogatstvom koje će mu se svakako isplatiti jer uzalud svo blago i materijalno bogatstvom koje imamo kad ništa od toga ne možemo ponijeti u grob:

*Jer, ki ima kripost, ubog buduć ni znan,
Da kako zločest gost nigdire nema stan.
Li paka poznavši da bogat, kad umre,
Blago odpušćavši, nag se u greb zapre,
Da sve ča je stekal inih bude za njim,
Glas ki mu je tekal da se zatare š njim:
Ne hajah ubog bit, za dobrotom tekuć,
Ka me hoće živit pokol izdahnem mruć. (s. 5– 12)*

U trećem dijelu, koji je zamišljen kao svojevrsni zaključak, moralističko-kršćanski lirski subjekt iznosi argumente za odbacivanje ovozemaljskog i prihvaćanje života vječnog, ističući da je bolje trpiti na ovome svijet jer tako naš život neće imati kraja:

*Da jer život ovi malo tarpit ima,
Zato želim oni ki konca ne ima. (s. 17– 18)*

Ova Marulićeva pjesma, strukturirana kao teološki disput, ali i kao svojevrsni unutarnji dijalog kršćanskog subjektiviteta, s naglašenom retoričkom gestom u nizanju argumenata *za* i *protiv* podsjeća na retoričke obrasce sudbenih govora koje je srednjovjekovna lirika preuzela iz antičkih funkcionalnih stilova. (Fališevac 2001:329)

4.3.3. Govoren'je duše osudjene i odgovor Isusov

U korpus religiozne lirike Marka Marulića ubrajamo i dijalošku pjesmu *Govoren'je duše osudjene i odgovor Isusov* čiju je autentičnost ispitao te potvrdio i Vatroslav Jagić. Ova pjesma, čiji se prijepis danas nalazi u Lucićeve *Vrtlu* i *Lulićeve zborniku*, pisana je dvanaesticima i pripada literarnom žanru prenja, odnosno spora duše i tijela.

Prenje započinje govorenjem duše osudjene koja osjeća bojazan zbog pretjerane usmjerenosti na svjetovni život, odnosno zbog zanemarenosti duhovnog aspekta. Duša vapi za pomoć svjesna svojih grijeha na temelju kojih osjeća Božji gnjev. Zbog udovoljavanja tjelesnim užiticima, duša se nalazi u razdoru između ovozemaljskog svijeta i paklenog ognja te se implicitno miri sa činjenicom da ne može spoznati koliko dugo će se nalaziti u tom nedefiniranom prostoru. Duša očajnički vapi za uporištem svoje egzistencije, ali ponovno pod teretom svojih grijeha proklinje uopće svoje bivanje. Također duša spoznaje da izvor tog tereta grijeha pokreće uvjerenje o nečinjenju pokore:

*Ajme, zač ne stvorih za grihe pokoru
pri ner se podložih smartnomu zatvoru?
Plači tere tuge jur mi ne valjaju,
i sve moje druge zaman se sad kaju. (s. 59– 62)*

U Isukarstovoj replici duši iznosi se viđenje pakla nabranjem motiva vezanih isključivo uz paklene muke: *plač, škripanje zuba, pakleni plamen, oganj u ledu, smrad*. Isus zaključuje da ostaje dosljedan u svojoj odluci poslanja duše u pakao te se izravno obraća đavlima upućujući ih da joj otvore vrata pakla. Lirski sastavak završava svojevršnom opomenom svima ostalima još živima na ovoj zemlji:

*A sada tko želi tim zlom ne biti spet,
čini ča Bog veli, Otav, Sin i Duh svet.
Tko će toj činiti, vire noseć zlamen,
blaže će živiti u vik vikom. (s.111– 114)*

4.3.4. Stumačen'je psalma: misesere mei Deus

Posljednji lirski sastavak u interpretaciji Marulićeva korpusu religiozne lirike je *Stumačen'je psalma:miserere mei Deus*. Riječ je o parafrazi Psalma 51. u kojemu se lirski subjekt prikazuje kao lik raskajanog grešnika. U 52 stiha lirski subjekt iznosi svoje pokajanje za grijeha, pozivajući se isključivo na Božju milost. Svjestan svojih grijeha, lirski subjekt moli za oprostjenje grijeha, ističući kako je on već začet u grijehu. Odmicanje od tih grijeha pronalazi u poželjnim vrlinama kao što su krepost, poniznost i pravednost. U gajenju navedenih vrлина, lirski se subjekt približava Božjoj providnosti, a udaljuje od vlastite grešnosti:

*Odvрати lišce tve od nepravad mojih,
smarsi sve grihe me dilja dobar tvojih. (s.23- 24)*

Uspoređujući Marulićev lirski sastavak s Psalmom 51., moguće je uočiti aluzije na nevinu prolivenu krv:

*Karvi me oslobodi ljudske, ku prolivah;
s kimi kada godi boj bijah, dobivah.
Pokol me oslobodiš od sve krivin me
ter mi milost stvoriš, peti ću hvale tve. (s. 35– 38)*

Proces pokajanja naglašen je i uporabom stilskih sredstava među kojima dominiraju personifikacije (*sarce moje plače*) i usporedbe (*bilji ner je snig*). U pjesmi se nalazi znatan broj imperativa (*pomiluj me, odvrati lišce tve, otvor usni moje*).

U ostvarenosti vrлина, lirski subjekt pronalazi vječni pokoj prelaskom u onostrani svijet čime i završava parafraza psalma:

*Slavu vazda imaj, jedini Bože i troj,
a nas uzviš u raj ki resi pogled tvoj (s. 51– 52)*

4.4. KATEKIZAMSKI LIRSKI SASTAVCI

4.4.1. Od deset zapovidi božjih

Marulićeva pjesma *Od deset zapovidi božjih* govori o nizu vjerskih i moralnih načela koja su prepoznata kao moralni temelj kršćanstva. Pjesma je prepjev zapovijedi koje su navedene u *Starome zavjetu*, u *Knjizi Izlaska* i u *Ponovljenom zakonu*, te čine sastavni dio saveza između Boga i izabranoga naroda. Pjesma se sastoji od dvadeset stihova ispjevanih dvostruko rimovanim dvanaestercima.

Prve tri zapovijedi govore o odnosu ljudi prema Bogu, dok se ostale bave odnosima među ljudima. Prva Božja zapovijed skraćeni je oblik inače puno dužeg teksta koji se u Bibliji nalazi na dva mjesta, u knjizi *Izlaska* i u knjizi *Ponovljenoga zakona*:

*Ja sam Gospodin, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva. Nemoj imati drugih bogova uz mene! Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanja im se niti im služi. Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran. Kažnjavam grijeh otaca – onih koji me mrze – na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazujem milosrđe tisuća koji me ljube i vrše moje zapovijedi.*⁶ (Izl. 20, 2-17)

Druga Božja zapovijed tiče se našega odnosa prema Božjem imenu. Ona glasi: *Ne izusti ime Gospodina, Boga svoga uzalud*. Pri tome obično mislimo kako je glavni grijeh protiv te zapovijedi psovanja ili zaklinjanje na Boga, Blaženu Djevicu Mariju, svece i sve što je povezano s vjerom. Međutim, prve dvije zapovijedi u Marulićevu tekstu su izostavljene. Pjesma započinje trećom zapovijedi i jasnom naznakom kako pjesma *Od deset zapovidi Božjih* nema početka.

Treća Božja zapovijed ima jednostavan oblik koji glasi: *Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji!* Ta zapovijed, često se u našoj svijest odnosi na svetkovanje nedjelje, a potom i ostalih zapovijednih blagdana. Marulić ju interpretira ovako:

Blagdane sve slavi i barži dan Dive,

Neka te ne stavi na sudu stran live. (s. 1– 2)

⁶ Biblija (1991). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 242

Apelira na čitatelje da slave blagdane i svetkuju dan Djevice (Dive) da se ne bi na Posljednjem sudu našli s lijeve strane.

Četvrtu Božja zapovijed Marulić interpretira kao poštivanje oca i majke bez stida te da će blagoslovljen biti onaj koji ih slijedi:

Pak mater i otca i kino jur sida

prenose rioci, poštuj jih prez stida. (s. 3– 4)

Peta Božja zapovijed *Ne ubij* logični je nastavak prethodne zapovijedi. Onaj koji poštuje svoje roditelje i roditeljstvo lako može shvatiti najjednostavnije značenje zabrane ubijanja.

O sedmoj Božjoj zapovijedi *Ne ukradi* Marulić piše tako da ukazuje na rajsku slast koju pojedinac može uživati ukoliko ne zgriješi, tj. ne ukrade. Naravno da postoje teži i lakši oblici krađe, ali i ovu zapovijed možemo interpretirati kroz prizmu ljudskog života. Najveća bi krađa bila, krađa i oduzimanje tuđega života. Ali ako bi krenuli u još dublje analize, ova zapovijed predstavljala bi svojevrstni interludij sa zapovijedima koje slijede. Naime, u tom smislu krađa bi bila i razarenje nerazrješive zajednice muškarca i žene o čemu nam svjedoči deveta Božja zapovijed. Stoga ju Marulić i navodi nakon sedme zapovijedi: *Ženom tuja muža nigdar ne prigrišti* ili *Tuju hčer i ženu želiti još nemoj.*⁷ (s. 9, 13)

Marulić se u nastavku osvrće na govorenje istine, odnosno da ne pripisujemo lažna svjedočanstva onome za koga znamo da je pravedan. Usto, govori o pohlepi koja vodi do pakla ukoliko si čovjek prisvaja tuđe imanje i blago.

Pjesma završava svojevrstnom didaktičkom poukom, ističući kako poštivanjem Božjih zapovijedi zapravo dobivamo mnogo više, nego li što gubimo odricanjem, a najvažniji je *vičnji stan od raja* ili vječni raj, kako navodi Marulić u pjesmi.

⁷Marulić, Marko (1993). *Pisni razlike*, Split: Književni krug, str. 141

5. ZAKLJUČAK

Kriterijem eksplicitnog navođenja Marulićeva autorstva u radu je utvrđeno da korpus religiozne lirike Marka Marulića čini trinaest kraćih lirskih sastavaka, izuzev pet dijaloških pjesama u kojima je dijalog vidljiv već iz samoga naslova. Daljnjom analizom navedenih lirskih sastavaka vidljivo je kako se spomenuti korpus, s obzirom na tematsko-motivsku razinu dijeli u četiri temeljne skupine: *Pjesme o Isusu*, *Marijanske pjesme*, *Religiozno-refleksivne sastavke* te *Katekizamske sastavke*.

Skupinu pjesama o Isusu čini šest kraćih lirskih sastavaka koji progovaraju o Isusovu životu od njegova rođenja sve do smrti. U svakoj pjesma naglašen je pasionski lik Isusa Krista koji podnosi muku radi oslobođenja grešnoga čovječanstva, pružajući spas i utjehu svojom smrću na križu. Prikazom raspetoga Isusa Marulić naglašava čistoću Njegove ljubavi prema čovječanstvu koja je bila jača od svake sramote i podnesenog udarca. Detaljnim opisima pasije Marulić želi djelovati na čitatelje/slušatelje te u njima izazvati preispitivanje vlastite savjesti i obraćenje od grijeha.

Nadalje, kada je riječ o Marulićevim marijanskim pjesmama, u radu je vidljivo promatranje lika Blažene Djevice Marije kao majke koja proživljava sinovljevu smrt. Prihvatajući unaprijed predodređenu sudbinu, Marija postaje i majka svih grešnika te njihova zagovornica za spas. Svojim likom u korpusu Marulićeve religiozne lirike, Marija predstavlja posrednicu ovozemaljskog grešničkog života te onozemaljskog vječnog života u raju. Marulić prikazom Marijine poslušnosti i odanosti Bogu želi dati primjer kojega bi svaki vjernik trebao slijediti.

U treću skupinu svrstavamo religiozno-refleksivne lirske sastavke u kojima se Marulić ne dotiče izravno lika Isusa Krista i Blažene Djevice Marije, već nastoji naglasiti ljudsku neposlušnost, grešnost te potrebu za okajanjem grijeha. Marulić nastoji u čitatelju potaknuti strah te averziju prema grijehu, a to postiže detaljnim opisima pakla i paklenih muka.

Posljednju skupinu čini katekizamski lirski sastavak koji je parafraza deset Božjih zapovijedi. Marulić ovim sastavkom ističe važnost moralnih načela koja predstavljaju temelj kršćanstva od njegovih početaka. Ova skupina predstavlja krunu Marulićeva religioznog korpusa koji je u radu analiziran, jer prikazom Božjih zapovijedi Marulić progovora o već spomenutoj potrebi svetkovanja dana Gospodnjeg, Blažene Djevice Marije, odvratanja od grijeha te međusobnog poštivanja. Također, naglašena je potreba odvratanja od grijeha kako proživljena muka Isusa Krista ne bi bila uzaludna.

Iako se svaka skupina bavi različitim kršćanskim motivima, analizom Marulićeva korpusa religiozne lirike dolazi se do zaključka kako je riječ o religioznoj homogenosti te kako lirski sastavci čine zaokruženu cijelinu želeći čovjeka poučiti kreposnijem životu i spasenju njegove duše.

6. LITERATURA

Primarna literatura

1. Tomasović, Mirko (1999). *Marko Marulić Marul*. Zagreb-Split:Književni krug
2. Marulić, Marko (1993). *Pisni razlike*, Split: Književni krug
3. Marulić, Marko (1994). *Dijaloški i dramski tekstovi*, Split: Književni krug
4. Parlov, Mladen (2003). *Speculum virtutis; Marko Marulić i njegova teološko-duhovna misao*, Split: Književni krug

Sekundarna literatura

1. Kolumbić, Nikica (1980). *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*, Zagreb: Matica hrvatska
2. Parlov, Mladen (1996). *Lik Krista patnika u djelima Marka Marulića*, Split: Colloquia Maruliana V, 57- 66.
3. Jozić, Branko (2009). *Ovozemaljska dobra u Marulićevu teološkom obzoru*, Split: Colloquia Maruliana VIII, 81- 96.
4. Stjepanić, Gorana (2011). *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce u baroknim prievodima na hrvatski*, Split: Colloquia Maruliana XX, 266-283.
5. Fališevac, Dunja(2001). *Vrstovni sastav Marulićeve hrvatske lirike*, Split: Colloquia Maruliana X, 316- 335.
6. Parlov, Mladen (2011). *Križ u misli Marka Marulića*. Split: Colloquia Maruliana XX, 240-254.
7. Tomasović, Mirko (2000-2001). *Marulološke rasprave*. Zagreb: Konzor
8. Tomić, Celestin (1985). *Magnificat- Veliča; Hvalospjev punog oslobođenja*. Zagreb, Hrčak, 156-165.
9. *Biblija* (1991). Zagreb: Kršćanska sadašnjost